

Nr 210.

Av herr **Lindhagen**, *angående lag om utnyttjande av odlingslägenheter å större enskilda domäner.*

Nödläget i landet i följd av den ekonomiska världskrisen lägger beslag även på statsmakten. Den enda utväg, som står till fritt förfogande, är subventioner åt de nödlidande. Det är det gamla samhälleliga receptet för att möta fattigdom och arbetslöshet, vilken senare också är en huvudorsak till fattigdom. När såsom nu allt detta behov av fattigvård växer, måste även subventionerna växa. Dessa måste uttagas genom skatter och andra pålagor. Därigenom försvagas visserligen ytterligare de ännu bestående produktionsmöjligheterna. Nöden har emellertid ingen lag. Därför måste samhället tillgripa den enda åtgärd, över vilken den suveränt förfogar.

Övriga bemödanden inskränka sig i stort sett till önskelistor. De resultat, som kunna framtröllas ur desamma, äro i regel magra och omtvistliga. *Man står lamslagen inför en världekonomis blinda öde, byggt som det är på konkurrens utan barmhärtighet, maskinteknik utan måtta och ett själöst finanssystem, som är till främst för att förtjäna på människorna och mindre för att hjälpa dem.*

Under detta letande efter utvägar, stora såväl som små, för att bringa i dagen bidrag till att lindra nöden och skaffa livsuppehållen glömmes samhället såväl som de enskilda bort de resurser, som moder jorden kan i ökad omfattning skänka de nödställda utan återbetalningsskyldighet och utan beskattning av de produktionsmöjligheter, som fortfarande bestå. Det beror förmodligen på den härskande stads- och industrikulturens obekantskap med och nedblickande på landsbygdekulturen. Ett uppvaknande borde väl kunna åtminstone i det nuvarande läget ifrågasättas och krävas. Det bör med andra ord äntligen få vara slut med den gudaskymning, som vilat över jordfrågan efter riksdagen år 1924.

Tidigare hade liberalerna, den patriarkaliska konservatismen och den då fåtaliga representationen för socialismen uti riksdagen gått frejdigt fram för jordfrågan och skapat en framskjuten plats för densamma i rikspolitiken. Med de industriella problemens framträngande och den industriella socialdemokratiens växande inflytande söndersmulades liberalismen och bortsopades den patriarkaliska konservatismen. Liberalismens återstående bekännare kastades in i gränsmarkerna till de konservativa intressesfärerna. Och så en vacker dag stod den industriella socialdemokratien på valplatsen såsom den enda förskansning, inom vilken även landsbygdens jordfråga kunde vänta något beskydd för sina ännu olösta problem.

Det visade sig i de tiderna, att den industriella socialdemokratien hade tid och förståelse för jordfolkets bekymmer i nästan lika hög grad som för sina närmast liggande uppgifter i den industriella evolutionen. Därför gingo också år 1924 socialdemokraterna i riksdagens båda kamrar med kraft fram motionsvis för jordkommissionens förslag med effektiva möjligheter att återbörda erforderlig jord åt folket. Problemen voro många. Huvudpunkterna gällde bildandet av nya jordbruk, frilösningar av arrendejordbruk, fullkomnande av ofullständiga jordbruk och anskaffande av tomtmark för bostäder. En effektiv social arrendelagstiftning stod också på dagordningen.

Det visade sig då, att de övriga partierna kunde vara med på ett och annat, som lämnade den större jordägarätten obeskuren, och även år 1925 tillkommo ytterligare medgivanden. Vad som övriga partier icke ville biträda var expropriation såsom yttersta medel för att, dock utan oskäligt betungande av jordägaren, kunna överkomma erforderlig jord. Detta förklarades beteckna gränsmärket mellan borgerliga partier och socialisterna.

Under intryck av denna tilldragelse började socialdemokratiska regeringar att avskrika de gamla riktlinjerna för effektiva lösningar. Man gick till och med så långt, att förbud utfärdades i regeringens instruktioner för det fortsatta beredningsarbetet att sysselsätta sig med expropriationsfrågorna. På detta sätt knäslattes den berömda parollen, att väl pengar kunde måttligt anslås för att stödja jordfolket, men att jordanskaffningen skulle bero av den stora jordägarens frivillighet. Jämväl i övrigt skulle han förskonas från ingripanden, som kunde väcka alltför ont blod.

Enligt sakens natur är jordägaren ovillig att avstå jord eller göra det tillräckligt. Särskilt gäller detta om icke odlad jord. Jordproblemets lösning skulle emellertid nu byggas på bolags och godsägares motvilliga villighet. Denna reträtt tillintetgjorde mycket av årtiondens arbete. De oförsonliga anhängarna av »äganderättens helgd» såsom det primära och omtanke om folket såsom det sekundära återkallade tidigare medgivanden och uppställde nya förhinder.

I riksdagen fortsattes visserligen *kampen mot den ovilliga frivilligheten såsom jordprogram*. De socialdemokratiska ledamöterna i lagutskottet vidhöll några år framåt sina gamla paroller. Under det fortsatta trycket från den nämnda konjunkturpolitiken på höjderna mattades dock intresset alltmera. I andra kammaren förekom knappast någon nämnvärd debatt, och slutligen 1930 sträcktes vapnen i det närmaste fullständigt i ett sammanfatt utskotts handläggning av ämnet och följaktligen likaså i riksdagen.

På dessa ruiner sitter nu i avlösning efter enahanda föregångare en jordkommitté med majoritet av ivriga vedersakare till tvångsavlösning såsom yttersta medel och en mager instruktion, som hoppas att kommittén skall kunna trolla fram något av de stora domänernas motvilliga frivillighet.

Detta avförande av jordfrågan från allvarlig handläggning gynnas ytterligare av åtskilligt inflytande från den s. k. mondismen inom det industriella socialdemokratiska partiet och särskilt dess intellektualistiska

kretsar. Det är intet förkastligt uti, att framsynta arbetsgivare söka vinna samförstånd även med sin industris arbetare om en gemensam syn på företaget och ett gemensamt intresse i detsamma. Däremot har mondismen ej något hälsosamt inflytande på den allmänna upplysningen om jordens mission och jordfolkets bekymmer. Förhållandet skildras bäst genom återgivande av följande uttalanden från den socialdemokratiska veteranen småbonden August Svanström från Junsele i Ångermanland i hänvändelse till mig även återgiven i en motion nr 207 vid 1931 års riksdag:

»Det är klent för många nu i Stornorrland. Arbetslösheten kastar sin skugga över det nordströmska eldoradot. Jag har tre stora söner, som jämte mig nu i månadtal saknat varje av sedvanliga förtjänstillfällen. Apropå Stornorrland har jag försökt på flera håll att underkasta den nordströmska höga visan till norrlandsbolagens lov en kritik och höja en norrländsk protest. Men om det berott på en bristfällig framställningskonst eller något annat vet jag ju icke, ogörligt har det emellertid varit att få plats därför i de tidningar, där jag försökt. Jag tror nästan, att man inom industriarbetarkretsar och dem närstående i viss mån låtit sig imponeras av Ludvig Nordströms ogenerade gåpående och där är för övrigt likgiltigheten för bondeklassens utrotande så pass stor, att bara man där kan antaga att det kan leda till något utökande av egna chanser, så ser man därpå med en viss förståelse. Nu gäller det emellertid deras eget skinn. Bolagssammanslagningarna till koncerner med indragningar och permitteringar massvis jämte allsköns manipulationer från arbetsgivarhåll äro nog så pass hotfulla företeelser, att mängden — som förut trott sig böra 'sleva' och hålla med bolagsmakten — nu synes betänksamt ta sin Mats ur skolan och justera om sin uppfattning. All vunnen rösträtt o. s. v. till trots glida vi snabbt utför mot avgrunden».

Marken börjar nu gunga under den industriella aeran. Särskilt i Norrland mörknar det över vägarna i följd av såväl världskrisen som nedläggandet av äldre fabriker och tillverkningens sammanslagning i en enda jättefabrik med den modernaste teknik, som kan skötas av några få händer. Maskinerna och aktierna kasta ut jordfolket på landsvägarna. Individerna betyda ej mycket. Arbetslöshetens dödvatten översvämmar förvärvsmöjligheterna, och nöden klappar på dörren till de små jordbrukarhemmen. Även bland industriarbetare däruppe har jag sistlidne höst hört ord sådana som dessa: »Vi få väl försöka återgå till jorden». Det historiska räddningsropet alltså i alla tider av stora hemsökelser. Samtidigt gör fortfarande här och var mondismens vädjan till ensidiga intressen fortfarande sin gärning. Man får understundom bland industriarbetare i förtroendeställning höra: »Böndernas skogar böra tillhöra de stora bolagen». Således, de böra icke ens tillhöra samhället.

Det ligger i sakens natur, och mina parlamentariska erfarenheter tala högt därom, att jordfrågan dock så dominerar samhällslivet, att inget parti vågar ställa sig avvisande emot dess sociala problem. Ju kraftigare därför socialismen såsom en stor makt i samhället går i selen för den sociala jordfrågan, komma medgivandena från den andra fronten att växa i omfattning.

I motsatt fall skriver man ned äldre tillmötesgåenden. Det är synd om jordfolket, när dess öden länkas på det sättet av statskonsten.

*

När det nu gäller att i dessa tider uppmobilisera vårt lands produktiva krafter till värn mot kristiden är det väl, såvitt jag förstår, en bjudande plikt att ej inskränka sig till att uttömma näringslivets resurser ytterligare genom pålagor. Den svenska jorden står väntande och villig att i sin mån lämna ett produktivt tillskott av livsmedelsanskaffning och arbetstillfällen till de enskilda hushållen. Det gäller då att ha till hands en lagstiftning, som i stort och smått, icke minst det senare, kan anlitas i regel genom sin blotta tillvaro som yttersta medel för att bereda folket möjligheter att kunna *odla jorden*. Statens jord tillhandahåller allt mindre sådana möjligheter, uttömd som den är på odlingslägenheter. Den är belägen till större delen i oländig mark i nordliga trakter tjänliga allenast för skogsbruk samt i varje fall endast för handen i vissa orter. Det lilla och medelstora jordbrukets odlingsmöjligheter behövas för de egna familjernas försörjning och tillvaratagas naturligtast av dessa familjer själva. Det är på de stora bolags- och godsdomänerna, välbelägna ägor, som de flesta odlingsbara möjligheterna befinna sig.

Norrlandskommitténs konservativa och liberala medlemmar voro eniga om att landet behövde en författning, som tillförsäkrade folket, med skälig hänsyn till jordägarens intressen, en rätt till de obegagnade odlingsmöjligheterna på de större enskilda domänernas marker. Den ansågs vara särskilt av betydelse för de nordliga delarna av landet såsom erfarenheten nu också på ett överväldigande sätt ådagalägger. För de följande två av liberala regeringar tillsatta sociala jordkommissionerna utgingo instruktionerna från förutsättningen av en sådan lagstiftnings nödvändighet. Påminnelser om uppgiften skedde också oavlatligt av den till antalet medlemmar växande socialdemokratiska riksdagsgruppen. Den kunde ju även åberopa det uttryckliga stadgandet i sitt politiska program: »Expropriationsrätt för samhällets behov».

Efter riksdagen 1924 vände sig som sagt bladet på sätt ovan skildrats. De äldre jordkommissionernas lagförslag om folkets rätt till landets onyttjade odlingsmöjligheter lades liksom andra därmed sammanhängande förslag med deras mångahanda grundsatser och problem på hyllan. Och nu stå vi där utan nödiga redskap för att utnyttja denna jordens avkastningsförmåga, i den mån kan ske. Skogs- och flottningsarbetarna i Norrland, som i all synnerhet lida under krisen och alltid önskat sig en torva såsom stöd för tillvaron och livsmedelsanskaffningen, skulle exempelvis bland andra vara betjänta av statsmakternas pliktuppfyllelse på detta av de senare så försummade område. Skulden ligger väl till stor del därpå, att »äganderättens helgd» eller med andra ord större jordbesittares rätt att låta odlings-

bar jord ligga obrukad, medan folket i orten svälter, ansetts av senare tiders statsmän vara en viktigare angelägenhet än hänsynen till folkets livsbehov.

Problemet kulminerar i den gamla angelägenheten att »*skapa nya jordbruk*». Denna fråga är nu lika aktuell som förut. Särskilt i Norrland pocka även köpare på dess lösning. Ett möte den 29 december 1931 i Bräcke med kommunala förtroendemän, arbetslösa och jordbrukare från sex kommuner krävde bl. a. »Jordfrågans lösning på så sätt, att de egendomslösa arbetarna beredas möjligheter till jordbruk under betryggande villkor».

Nöden har som sagt ingen lag. Om regering och riksdag besjälades av den hänsyn, varom ovan erinrats, skulle riksdagen genom ett särskilt utskott i samverkan med justitiedepartementet och med stöd av de tidigare jordkommissionernas utredningar och förslag kunna utarbeta och redan vid denna riksdag antaga en sådan lagstiftning. Om viljan därtill saknas bör väl riksdagen under intryck av läget åtminstone bereda nästa riksdag möjlighet att gå till handling. Det borde förstås av alla, att det ej blir något bevänt eller endast litet bevänt med lagstiftningen, om den ej befruktas av en i lagen inrymd expropriationsrätt såsom yttersta medel.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen ville:

1) på sätt ovan ifrågasatts, för sin del, efter samarbete med justitiedepartementet och med stöd av de sociala jordkommissionernas i gångna tider framlagda grundsatser och lagförslag, antaga en lag om ett skäligt utnyttjande ytterst genom tvångsavlösning av obegagnade odlingslägenheter å större enskilda domäner såsom bidrag till folkförsörjningen,

2) eller ock, om det ej bifalles, hos Kungl. Maj:t begära att för nästa riksdag framläggas förslag till en sådan lagstiftning, som ovan sägs.

Stockholm den 22 januari 1932.

Carl Lindhagen.

